

SIGURD GJEVIG

Svalbard

Svalbard er fellesbetegnelsen for de norske landområder i Arktisk, disse ligger mellom 74 og 81° nord og mellom 10 og 35° øst for Grønland og omfatter Spitsbergen-øygruppen, Bjørnøya, Hopen, Kong Karls Land, Kvitøya samt Jan Mayen og utgjør tilsammen ca. 65 000 kvadratkilometer, eller et område som Holland og Belgia.

De største øyene er Vest-Spitsbergen (hovedøya), Nordaustlandet og Egdeøya.

Landet er til dels meget bergfylt, spesielt Vest-Spitsbergen, hvor grunnfjellet stikker opp med til dels høge fjelltopper som Newtonfjellet på 1730 meter og Eidsvollfjellet 1454 meter, og lengst i sør ved Bellsund har vi Hornsundtind 1430 meter, den sistnevnte er det første seilmerke ishavsløse speider etter under klarvær på nordtur. Da er denne tinden synlig henimot 120 kvartmil av land.

Engang i svunnen tid skal visstnok Vest-Spitsbergen ha vært landfast med Novaja Semlja og Nord-Russland, og all den morenegrus som dekker en stor del av Spitsbergen skal de store elvene i Sibir ha fraktet med seg til kysten.

En stor del av øygruppene er dekket av store isbreer, de største er Kongsbreen, Blomstrandbreen og 14-juli-breen. Den første strekker seg fra Kongsfjorden over innlandet til Isfjorden. I bunnen av Kongsfjorden danner denne breen en tverr brefront som går opptil 70—80 meter loddrett opp fra sjøen. P.g.a. den stadige kalving fra breen er det farlig å komme for nær brefronten, for noen år siden omkom et selskap fra Kings Bay av den grunn.

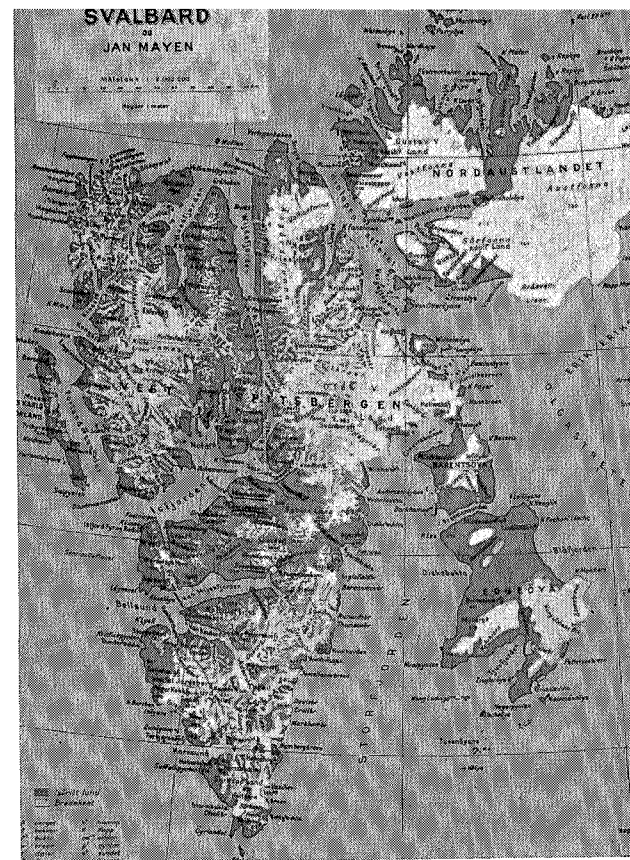
På Nordaustlandet har innlandsisen over 600 meters høyde. I den siste mannsalder har isbreene særlig omkring Kongsfjorden gått betraktelig tilbake og nytt land, bl.a. flere holmer, er blitt avdekket. En gammel islos fra Tromsø, som førte oss opp til Svalbard i 1945, fortalte meg at i 80-årene gikk isbreen helt ned til sjøen ved Prinz Heinrichsø, ved Roald Amundsens fortøyningsmast for luftskipet Norge. Nå ligger brefronten om lag 1½ km inne på sletta.

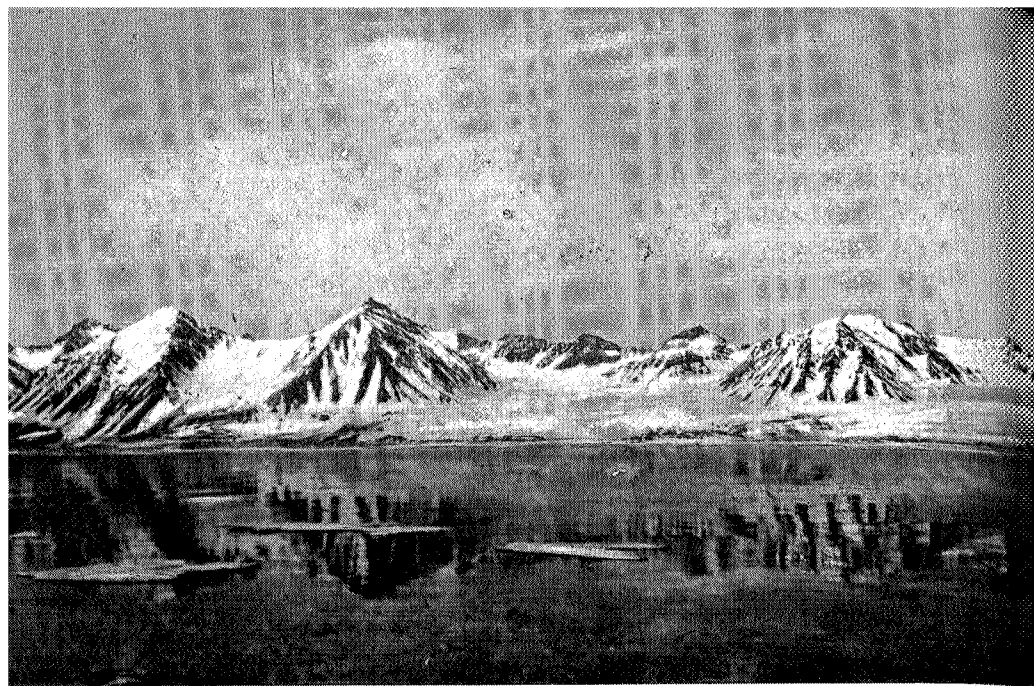
Den stadige isskruingen fra kalvingen av isbreene med tidevannet har dannet mange merkelige fjellformasjoner i det issprengte sandfjellet i fjordene. I Kongsfjorden ute ved varmekraftstasjonen ved Statens Anlegg har vi bl. a. Roald Amundsensprofilen. En annen som står ute i sjøen kalles Elefantens. På et par av øyene lenger inne i fjorden finnes flere større grotter som man kan ro inn i på lavvann.

Klimaet er arktisk. Nedbøren er liten, ca. 300 millimeter p.å. I de årene jeg drev observasjoner der var den høyeste og laveste luft- og sjøtemperatur henholdsvis + 16 ÷ 39° C og + 8 ÷ 2,8° C.

En hel vinter var Kongsfjorden isfri, og nyttårsaften var det kraftig regnvær og + 4°C. Den kaldeste tiden om vinteren er vanligvis når solen igjen kommer over horisonten i februar—mars.

Mørktiden oppe i Kings Bay varer ca. 120 døgn, og den kan gå ut over sinnet på folk, særlig på innadvendte personer med oppfarende gemytt. Merkelig nok virket dette prosentvis mer på

Fra Kings Bay

folk fra Nord-Norge enn på folk sørfra. De første skulle jo ha litt trening i dette fra Nord-Norge, men her spiller sikkert gemyttene en vesentlig rolle!

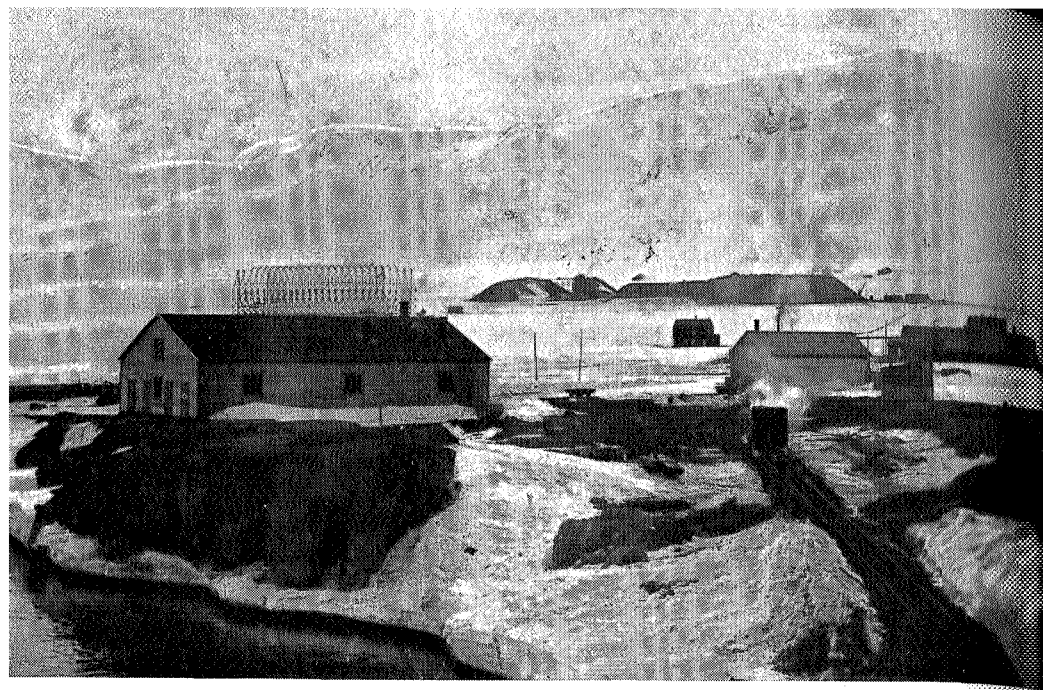
Tross det arktiske klima på Svalbard finner en likevel en ganske rik flora med henimot 100 forskjellige blomster og planter.

Lengst i sør, ved Hornsund og Bellsund, vokser det også en sort arktiske bjørketrær som minner om dvergbjørka i Norge. Ja, helt oppe på Blomstrand halvøy på nordsiden av Kongsfjorden ble vi ikke så lite forbauset da vi i et sydvendt dalføre traff på et ganske frodig område med buskvekster med tykke læraktige blad som minnet mye om selje. I sørhellingene mellom Zeppelinerfjellet ved Kongsfjorden og English Bay støtte jeg på en særlig frodig og allsidig flora. For å glede min kone og anleggets messebestyrerinne tok jeg med noen av blomstene hjem til gruvebyen hvor plantene vakte stor oppsikt blant et par fagfolk som fulgte med regjeringens besøk den helga. Til å begynne med nektet de å tro at de var plukket i isødet, men da vi foreslo å ta dem med på en 14 timers marsj så de kunne få se dem ved selvsyn, ga de opp!

Dyre- og fuglelivet er også ganske rikt på øygruppa. I nord, oppe ved Hinlopenstredet, har isbjørnen sitt virkelige hjem i drivisen. Her har det hendt at fangstfolk har tatt henimot 100 isbjørn på sesongen. Selv i gruvebyen Ny-Ålesund, ved Kongsfjorden, hadde vi flere ganger besøk av isbjørn i byens «gater», ja sogar helt inne ved verkstedet og kraftstasjonen. På sistnevnte sted var en binne med unge gjester i flere uker. De var meget godslige og nysgjerrige, spesielt junior som var flere turer inne på fyrdørken hvor den ble matet med tørrfisk av betjeningen.

I de første åra etter krigen var bestanden av polarrev svært stor, og de var meget tamme. Hele vinteren kom de ned til gruvene, ja tildels lusket de inn i spisebrakka hvor de tok maten ut av fingrene på gruvefolka. — Ja, en lekkersulten rev endte sine dager i en sirupstønne på butikklageret, bare rumpa stakk opp da betjeningen fant den.

Under krigen fikk viltbestanden på Svalbard være i fred for jegere og fangstfolk, og antallet av sel, kobbe, rev, isbjørn, ja for den del også rein og moskus tiltok betraktelig. Dette gjorde da fangsten lønnsom de første etterkrigsår, hvor vi hadde besøk av flere fangstfolk som overvintret. Av de mere kjente var Hilmar Nøys og Artur Oxås som begge har overvintret på Svalbard i 30 år. Fra Oxås hadde jeg en gammel og stående innbydelse om å bli med med han på besøk i hans fangsthytte en sommer. Min kone og jeg gjorde alvor av det, og hadde en uforglemmelig tur til hans fangsthytte ved Kongsfjorden. Som en avslutning på turen gjorde Oxås en tur med oss i hans fangstbåt rundt hele Kongsfjorden med landgang på Storholmen og besøk i villaen der. Det er blitt oss fortalt at en meget rik engelskmann overvintret på denne holmen med sin elskede. Vel, sommerdager på denne holmen, i blick stille vær, med det yrende fugleliv og drivis fra breene, fullpakket av doven sel som soler seg, og på holmene tett i tett med rugende sjøfugl så tamme at du stryker dem over fjærprakten uten at de rører på seg er da noe en asfaltliter sjelden opplever — Men — i polarstormene med gjennomtrengende og isende brevind, så sterk somme tider at en vanskelig kan holde seg på beina selv med løpestrengen — tror jeg — det kunne bli stunder hvor en kunne ønske seg å

Kings Bay med luftskipshallen

være adskillige grader lenger sør. Men det var vel den stora — stora kjærleiken, og da så —.

Arktis rype med raggede ben var det også en del av. Disse er heldigvis fredet. Et stort og velassortert utvalg sjøfugl hekket på de mange holmer i Kongsfjorden. «Sjøpapegøya», lundefuglen, var tallrik og pyntet opp, og «Tromsøværingen», alkekongen, fant vi over alt. På viddene ved Blomstrandbreen hekket det store skarer av grågås oppe i morene-dalene, men jamen gikk det med en hel natts marsj i midnattsol å rekke opp der for å studere dem.

På den store, flate sletta ved Ny-Ålesund var det nesten uråd å bevege seg ubevæpnet i rugetiden. Til stadighet gjorde tjella og tyvjoen i store sveit styrtangrep på hodet til folk.

I lyngen pilte sniper i massevis. Ja, det minnet nærmest om et rikt lemenår. På anleggene i gruvebyene hadde en effektiv og helkontinuerlig renovasjon om sommeren av polarmåkene som i store flokker gikk løs på avfallet. Disse fugler var store og glinsende i fjærdraktene, og tamme. De gikk i veien for folk og biler. Kun dampfløyta fra skip og lokomotiver tok de til vingene for.

Sel og litt kobbe var det også i fjordene, helst der hvor det fantes drivis. Snaddkjøttet om våren var en kjærkommen avveksling i kostholdet som nesten utelukkende var spekemat. Vel, en 2—3 store griser ble slaktet et par tre ganger i måneden, og det ble også skutt en del isbjørn, men folkene ville ikke ha kjøttet til å begynne med. — Vel, isbjørnbiffen foretrakk jeg likevel framfor det svarte snaddkjøttet. Biffen var saftig den, bortsett fra på en gammel rusk som var meget stor og gulbrun i pelsen med kjøtt som minnet om gummi.

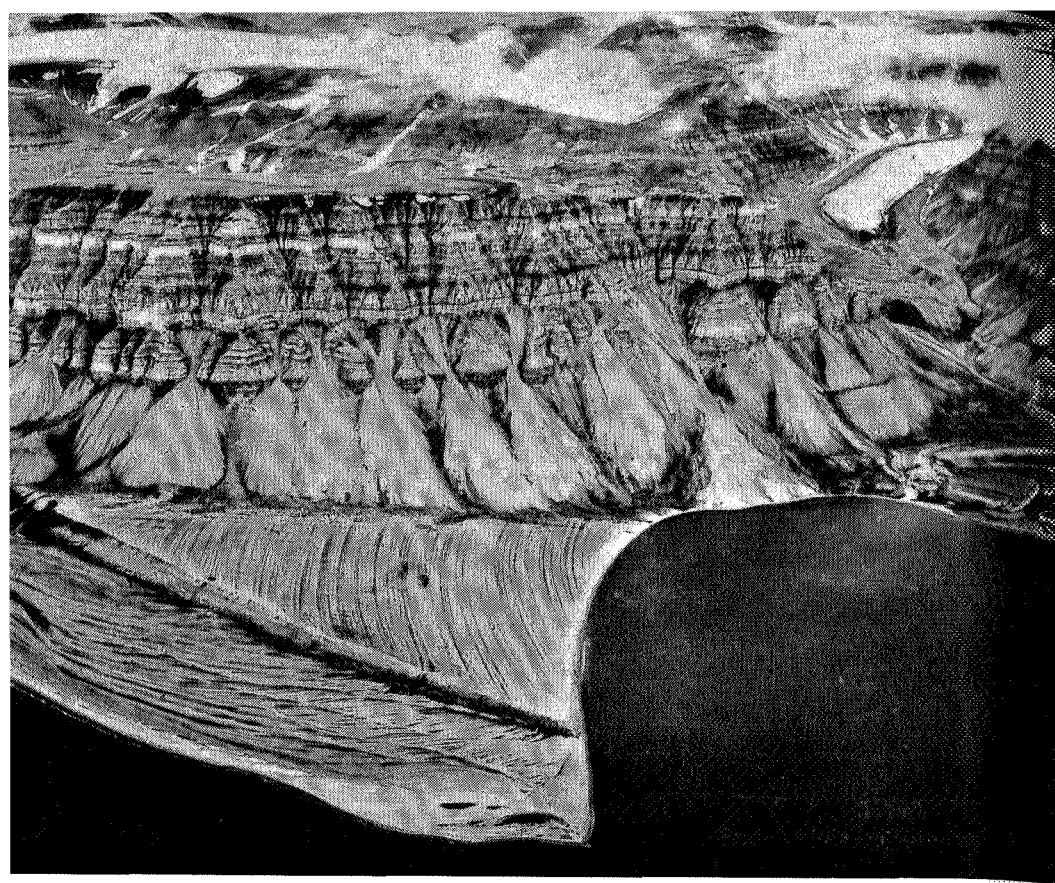
Litt sjøfiske drev vi også i fjorder og ferskvann der oppe. Fangsten ble aldri noe å skryte av, men lenger sør ved Kapp-Linne er det ofte god fangst av spitsbergenlaks. Vanligvis ligger gjennomsnittsvekten på 6—8 kg pr. fisk.

I Kings Bay var fiskerikonsulentene Finn Devold og Birger Rasmussen kjærkomne gjester i byen, da de vanligvis annen hver helg kom inn med «vitenskapelig fisk» til oss. Herlig variasjon i kosten.

Vinteren med om lag 4 måneders mørketid kan bli i lengste laget, men når sola igjen kommer over horisonten, er alt glemt. Våren og forsommeren er den fineste tiden. Da kan en oppleve blikkstilte vær og skyfri himmel uke etter uke, og sol døgnet rundt helt fram til 1. september. I denne tida har en lite behov for søvn. Ofte er en blund på 3—4 timer i døgnet nok for voksne.

I juni måned kunne vi ofte velge om vi ville bruke skiene for en kveldstur eller spasere opp til gruvene eller kaia for å se etter kvitfisken som opererte i flokker og i timevis dovent beveget seg innover fjorden langs marbakken. Var det en kar som var i besittelse av wirenot, var det muligheter for rask økning av bankkontoen. Men hvem sitter i dager og uker og venter på denne mulighet med nota i fanget?

Ved Wood-Bay, nord for Kings Bay, finnes ennå varme kilder som holder en temperatur på ca. 30° C. Disse skal være levninger fra en kjede av vulkaner som har strukket seg fra Island over Jan Mayen til Svalbard. At det har forekommet store bevegelser i tidens løp i jordens indre, bekrefter de store forkastninger i kull-

Tempelfjella, Isfjorden

gruvene, særlig i Kings Bay. Kullgangenes høyde kan variere sterkt etter som man kommer ned i kullagene, fra 70—80 cm til 10—11 meter i sammenstuvninger.

I en gren av Isfjorden, Adventfjorden, ligger Store Norske Spitsbergen Kullkompanis hovedanlegg Longyearbyen med gruvebyen kalt Sverdrupbyen. Lenger syd, nede ved Bellsund, eier selskapet Sveagruven, men denne er ikke i drift nå p.g.a. vanskelige markedsforhold. Russerne driver også 3 kullgruver på Svalbard.

Foruten kull finnes det også mineraler på øygruppa. Det skal være årer av zink og bly, dessuten adskillig jernmalm i fjellene ved innseilingen til Isfjorden. En sommer i tett tåke grunnstøtte 3 lastebåter, visstnok samme døgn, p.g.a. kompassmisvisning som det ble hevdet skyldtes jernmalmen i fjellene.

Sommeren 1960 har også et par selskaper lett etter olje på Svalbard. Analysene ved Statens Anlegg, Kings Bay, viser at kullene på Svalbard kan inneholde visstnok opptil 20 % olje. Så hvem vet — kanskje opplever vi sjeker og daler oppe i høga nord engang?

At Svalbard engang i tiden har hatt et subtropisk klima vitner de mange funn i gruveganger av sydlandske trær om. Følger man den gamle kyststripe, som gikk om lag 70—80 meter høyere opp, kan man også finne fossiler blant annet oppe ved brefronten. På hovedøya Vest-Spitsbergen har man gjort en rekke funn av forsteininger og avleiringer fra den tiden øygruppen hadde subtropisk klima. Disse funn har omfattet flere trær og plantearter, slanger og fisk. Kjempeøgler som visstnok har hatt en størrelse på opptil 12—14 meter har man også funnet fotavtrykk av. Flere funn vil en sikkert treffe på der oppe når landet blir mere utforsket.

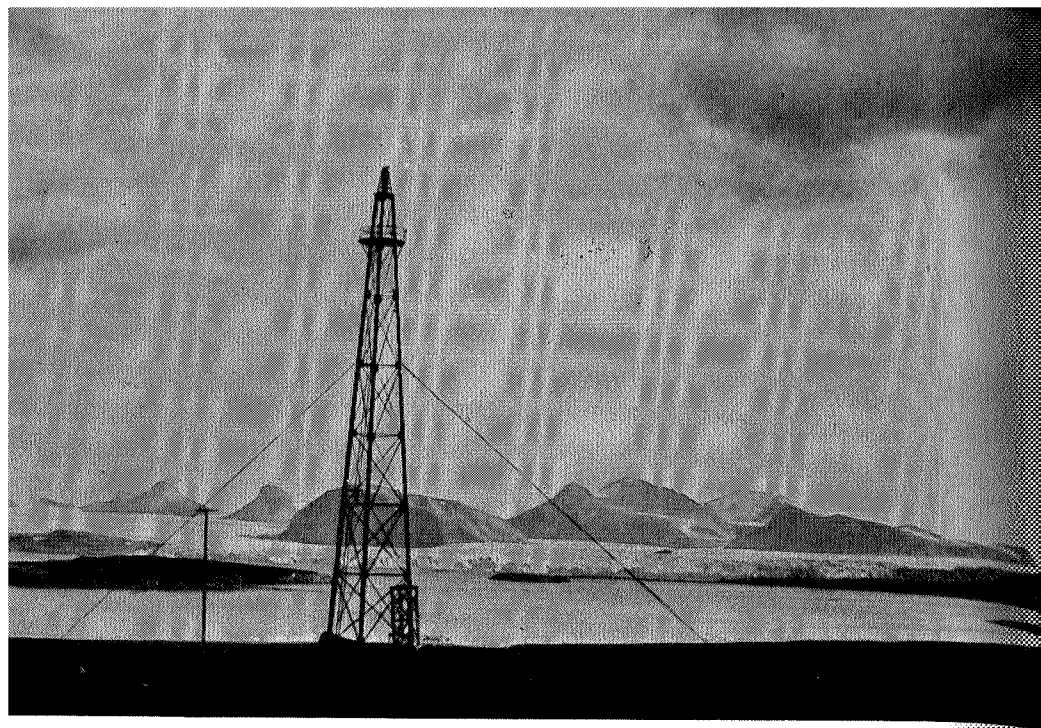
Den store sletta nedenfor gruvene i Kings Bay har en rekke polarekspedisjoner gjennom årene nyttet som startsted. Her var det Roald Amundsen, Riiser-Larsen med flere startet med N. 24 og N. 25. Elsworth med sin Fokker og Roald Amundsen og Nobile med luftskipene «Norge» og «Italia» oppholdt seg her før de fløy over polområdet til Amerika.

Flere minnesmerker fra denne pionertiden står ennå igjen der oppe, bl. a. fortøyningsmasten for luftskipene, rester av luftskiphallen samt en granittbauta oppe på brinken over sletta.

Ennå finnes den hytta som Roald Amundsen og hans folk nyttet under forberedelsene til polferdene, samt «Nordpolhotellet», verdens nordligste hotell. Dette ble riktignok sterkt skadet under krigshandlingene, men ble reparert etter frigjøringen. En må heller ikke glemme villaen, «Nord-Pol-Bar», med sine dekorative veggmalier.

Var det ikke en tanke at den norske stat, som eier disse bygninger, overlot hytta og «Polarbar» til Norsk Polarinstittut? Instittuttet kunne omgjøre disse til et fremtidig Polarmuseum til minne om de trauste karer som startet utforskningen av nordpolbassenget fra dette sted.

Svalbard ble visstnok oppdaget av utflyttede nordmenn omkring år 1000, men glemt igjen. — I 1596 ble landet gjenoppdaget

Amundsens og Nobiles luftskipsmast i Kings Bay

av hollenderen Barentz. På den tida var det store mengder Grønlandshval langs kystene der oppe, og både hollendere, portugisere, samt engelskmenn tok opp hvalfangsten.

Baskerne som til da hadde vært de ledende på hvalfangsten ble akterutseilt, og de gikk etter hvert over som mannskap på engelske fartøyer. I stor utstrekning ble fangsten drevet fra landstasjoner, og i første halvdel av det syttende århundre grunnla hollenderne en stor hvalstasjon på Amsterdamøya. Her var det i sommersesongen en by på flere tusen mennesker.

Fangsten ble drevet meget intens, til sine tider deltok det over 200 skuter fra hver av de ledende nasjoner England og Holland. Dette pågikk i flere hundre år, og bestanden ble så hardt beskattet at fangsten ble ulønnsom.

Levninger av hvalbyene fra den tid finnes ennå på Svalbard. Ute ved kraftstasjonen i Kings Bay heter det ennå Hollenderhaugen om en gravplass fra denne tida. P.g.a. telen som går om lag 300 meter ned i jorda, og den rene luft og lave lufttemperatur, råtner

ikke treverk der og kistene er godt bevart. Men tela skyter dem opp i dagen.

Tela skaper visse problemer, men også fordeler ved husbyggingen. Kaibygging kan også by på ubehagelige overraskelser dersom en ikke er lokalkjent. Skal en bygge på Svalbard bør en sette seg inn i disse problemene.

En kan vel trygt si at våre landområder på Svalbard er alt for lite kjent og utforsket. Det er synd. Landet er en historiebok for våre forskere, ja, legfolk med. Øya burde bli mer gjestet av våre landsmenn enn tilfellet har vært hittil.

Adkomsten er ikke lenger noe problem, og reisen er overkommelig selv for den gemene hob. — I sommertiden går T.F.D.S. «Lyngen» (bygget til selskapet ved T.M.V., Trondheim) ukentlige ruter fra Tromsø til Svalbard. Den landsetter passasjerene på flere steder der oppe. Bare prøv, bli med en gang, og jeg tror en slik tur vil bli et minne for livet.